

PREHİSTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

83

Yıl: 20 Sayı: 83 Mart - Nisan 1998

İki Ayda Bir Yayınlanır.

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Yönetmeni
Nezih Başgelen

İdari Yönetim
Bilge Başgelen

Düzenleme
Fusun Uluülke

Onur Kurulu
Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal
Prof. Dr. Halet Çambel
Hon. Dr. Dr. Çelik Gülersoy
Prof. Dr. Jale İnan
Prof. Dr. Doğan Kuban
Prof. Dr. Machteld J. Mellink

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Nezahat Baydur
Prof. Dr. Oktay Belli
Prof. Dr. C. Greenewalt Jr.
Prof. Dr. Harald Hauptmann
Prof. Dr. Werner Jobst
Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu
Prof. Dr. Hasan Malay
Prof. Dr. Recep Meriç
Prof. Dr. Robert Ousterhout
Prof. Dr. Mehmet Özdoğan
Prof. Dr. Engin Özgen
Prof. Dr. Ümit Serdaroglu
Prof. Dr. Veli Sevin
Prof. Dr. Celal Şengör
Prof. Dr. Stefanos Yerasimos
Prof. Dr. Levent Zoroğlu
Doç. Dr. Vedat Çelgin
Doç. Dr. Uğur Tanyeli
Doç. Dr. Oğuz Tekin

Redaksiyon Kurulu
Ali Akkaya
Chris Lightfoot
Aksel Tibet

Halkla İlişkiler: Gaye Köseoğlu
Proje Asistanı: Aslı Birand
İzmir Temsilcisi: Şükrü Tül
Basın Danışmanı: Engin Akyüz
Belgeleme: H. Semih Eralp
Dizgi: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Film ve Renk Ayrımı: Diacan
Baskı: Kanaat Matbaası

Kapak Fotoğrafı
Aizanoi Zeus Tapınağı (Çavdarhisar, Kütahya)
Nezih Başgelen

İdare Yeri ve Yazışma
Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4
80060 Beyoğlu - İstanbul
Tel.: (0 212) 293 03 78 - 245 68 38
Fax: (0 212) 245 68 77

20. YIL · 1978-1998

PREHISTORYA □ ARKEOLOJİ □ ESKİÇAĞ TARİHİ

ARKEOLOJİ VE SANAT

SANAT TARİHİ □ ETNOGRAFYA □ NUMİSMATİK

"Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'ı lüzum vardır."

Gazi Mustafa Kemal

İÇİNDEKİLER

- Anadolu'da İmparator Hadrianus
Dönemi Yapıları 2
Dr. Zeynep Koçel Erdem
- Kappadokya'da Post-Bizans Dönemi
Dini Mimarisi - I -Nevşehir ve Çevresi (1) 12
Sacit Pekak
- Avrupa Steplerindeki Arkeolojik Araştırmalar 22
Herman Parzinger
- Kayseri Lala Camii'nin Tarihlendirilmesine
Dair Bir Deneme 28
Kerim Türkmen
- Güney Anadolu Neolitik Dönem
Çanak Çömleğine Genel Bir Bakış - I - 35
Adnan Baysal

Yayınlanan yazılardaki bilimsel görüş ve düşünceler yazarına aittir.

Yazı ve her türlü görsel malzemenin yayın hakkı saklıdır.

GÜNEY ANADOLU NEOLİTİK DÖNEM ÇANAK ÇÖMLEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

- I -

ADNAN BAYSAL

The earth does not exhibit itself nor refuse to exhibit itself, possesses still underneath.....

(Walt Whitman 1991: 66)

Arkeoloji disiplini, öncelikle somut olarak günümüze kadar ulaşabilen uygarlık ve kültür kalıntıları üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmaktadır. Bu somut kalıntılar arasında hiç bozulmadan günümüze kadar ulaşabilen eserlerden bir tanesi ve belki de en önemlisi keramiktir. Kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda ele geçen keramik parçaları dönemin, kültürün ve toplumun hemen hemen tüm özelliklerini yansıtmaktadır. Keramik bilgisi arkeologlar arasında çeşitli ve etkili yönlerde;

- a) Tipoloji kurarak kronolojiyi saptamakta (Arnold 1985: 1 ve Willey & Sabloff 1980: 143),
- b) Ait oldukları kültürü ve bu kültür içinde meydana gelen değişiklikleri açıklamada (Stove & Hodges 1970),
- c) Kültürler arasındaki ilişkileri açıklama ve etkilerin hangi yönlerde olduğunu saptamakta,
- d) Bu kültürlerin çıkış, dağılım, yayılım yön ve yöntemlerin izah etmekte,
- e) Sosyal yapılaşmayı ve sosyal organizasyonu açıklamada kullanılan başlıca alanlardan biridir. Bu özelliklerinden dolayı keramik, arkeologlar için geçmişi ve geçmişteki toplumları, insan gruplarını ve hatta bireyler ve onların dietleri hakkındaki

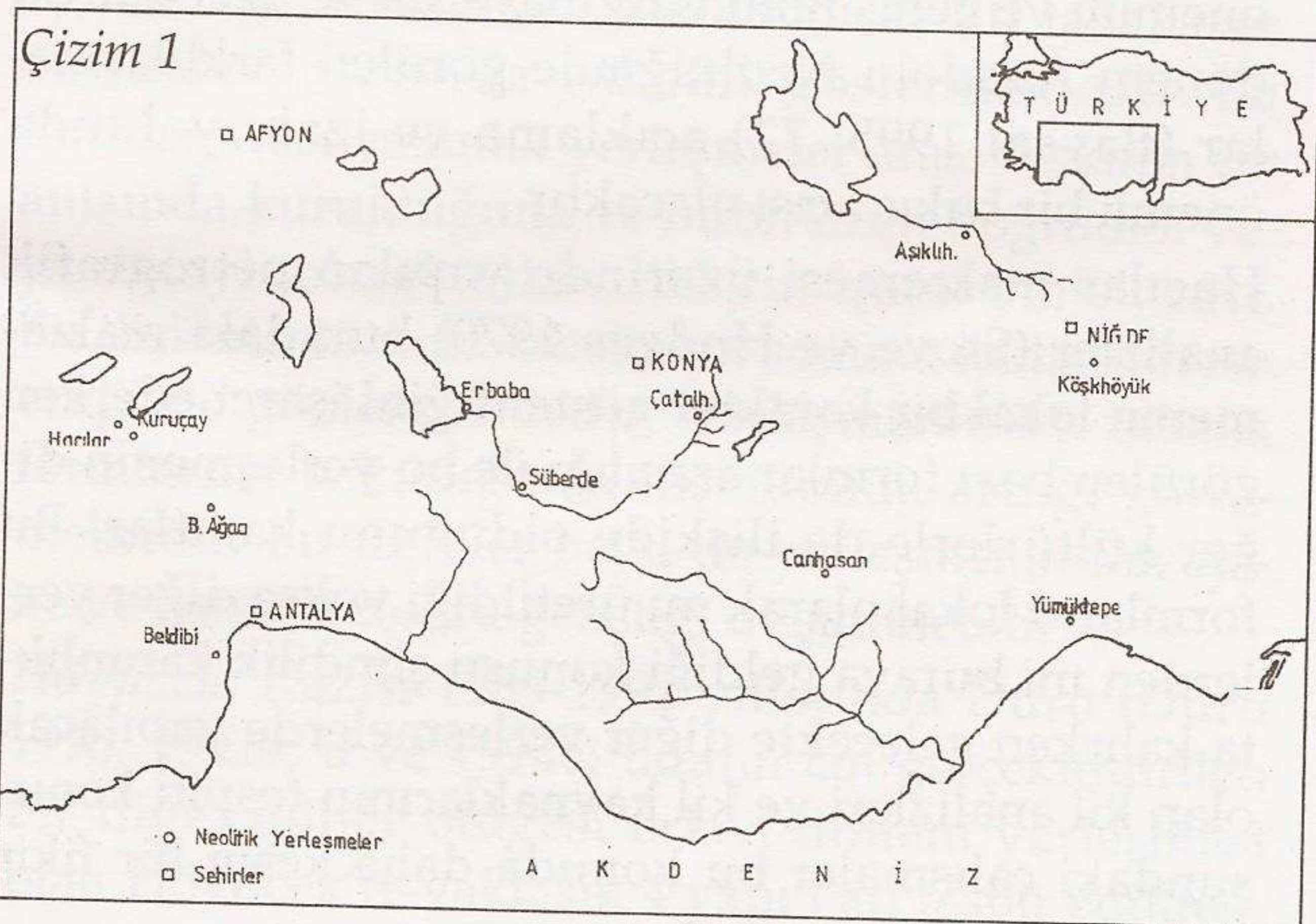
bilgileri öğrenmek, anlamak ve izah etmekte kullanılan vazgeçilmez bir el kitabı gibidir. Keramiğin bu özelliklerinin bilincinde olarak Güney Anadolu olarak tanımlayabileceğimiz alan içerisinde kalan (Çizim 1), kazıları yapılmış veya devam etmekte olan önemli Neolitik merkezlerdeki (Hacılar, Süberde, Erbaba, Bademağacı, Kuruçay, Höyücek, Çatalhöyük, Can Hasan vb) malzemeye genel bir bakış açısı getirmek ve yukardaki maddeler doğrultusunda toplu bir değerlendirme sunmak bu denemenin genel çerçevesini oluşturacaktır.

1- Antalya Bölgesi

Antalya ili çevresinde yer alan Beldibi ve arkeoloji literatürüne Kızılkaya olarak geçmiş olan (Mellaart 1961) ve yeni adı ile Bademağacı (Duru 1994b) batıdan doğuya doğru ele alacağımız yerleşmelerin ilkleri olup, aynı zamanda neolitik dönem çömlekçiliğinin gelişimini anlamakta ve bu bölgenin daha kuzeyde yer alan diğer kültürlerle olan ilişkilerin ne düzeyde olduğunu anlama yolundaki en önemli merkezlerdir.

Beldibi: Antalya'nın 50 km batısında, yaklaşık 5 m'lik bir dolguya sahip bu küçük kaya sığınağında ilk araştırmalar E. Bostancı tarafından gerçekleştirilmiştir. Burası Bostancı tarafından alfabetik bir sistem ile tabakalandırılmış (Bostancı 1965 ve 1968) ve ilk neolitik keramiğin ortaya çıktığı tabaka olarak B2 evresi gözlemlenmiştir. Bu malzemenin kabuk katkılı ve üzerinde boya izleri taşıdığı belirtilirken (Bostancı 1965: 67; Esin 1981: 14) aynı zamanda Bessarat tarafından (Bessarat 1977: 135) "Taşçık veya kum katkılı, deniz kabuğunun görüldüğü kırmızımsı mallardan oluşan, cidar kalınlıkları 1-1.5 cm arasında değişen bazı iyi fırınlanmış ama genelde siyah özlü, ve formlar arasında basit ağızlı, kalın dipli küçük kase ve çömlek formlarının görüldüğü" bir malzeme olarak tanımlanır.

Bademağacı (Kızılkaya) Höyüğü: Burdur-Antalya karayolu üzerinde, Antalya'ya bağlı Bademağacı köyünün 2.5 km kuzeydoğusunda yer alan bu yerleşmenin ilk kazı çalışmaları sonucunda keramik

malzeme iki grupta incelenir "birinci gruba girenler, monokrom basit formlarda ve daha alttaki çanak çömleğin devamı gibidir" diye tanımlanırken erken neolitik olarak düşünebileceğimiz malzeme ise gri ve kahvenin değişik tonlarında bir hamura sahip, açık ve daralan ağızlı, küresel karınlı ve parmak tutamaklı veya dikine delikli silindirik tutamaklı çömlekçikler, tabaklar ve S profil formlarının görüldüğü bir yapımla olarak tanımlanır (Duru 1994b). Bu malzemenin ilk ilişkilerinin kurulduğu ve benzerlerinin görüldüğü yer olarak Burdur bölgesi gösterilir.

2. Burdur Bölgesi

Burdur Bölgesi içerisinde yer alan ve kazıları yapılmış Neolitik merkezler arasında Hacılar, Kuruçay ve Höyücek gibi yerleşmeleri görmektediriz.

Hacılar: Burdur'un 26 km. güneybatısında, Hacılar köyünün 1.5 km. batısında yer alan bu yerleşmede ilk araştırmalar Mellaart tarafından 1957 yılında başlatılmıştır. Kazılar sonunda bu yerleşmedeki tabakalaşma akeramik neolitik, geç neolitik ve kalkolitik olarak tesbit edilmiştir (Mellaart 1970).

Mellaart, yerleşmenin I - IX arasındaki tabakalaşmasını, I - V nolu tabakaların kalkolitik ve VI-IX tabakalarında geç neolitik olduğunu ve bu neolitik tabakaların altında da akeramik evrenin yer aldığını belirtir (Mellaart 1958:130). Bununla birlikte bölgede gerçekleştirilen diğer araştırmaların (Duru 1989 ve 1994d) akeramik olarak nitelendirilen bu evreden keramik parçalarını ortaya çıkarması Mellaart'ın bu görüşüne kuşku ile bakmamıza yol açar. Bölgeyi yeni bir tartışmanın odak noktası haline getirirken aynı zamanda bu bölgede detaylı kazı çalışmalarının ve kronoloji denemesinin zorunluluğu konusundaki yeni düşünceleri de beraberinde getirmektedir. Mellaart, Hacılar'ın geç neolitiğini iki safhada inceler.

a) Alt Geç Neolitik: Bu evrede krem renkli mallar yoğunluğu oluşturmakla birlikte, gri renkli mallarda görülmektedir. Her iki grup mallarda da ince, kırmızı bir astar hakim olup bazı durumlarda astarsız veya devetüyünden siyaha kadar uzanırken izli, parlak dikey açkı çeşitlerine de rastlamak mümkündür. Akçı genelde astar üzerine uygulanır. Kırmızı ve tonlarındaki boya bezeme, bant, şerit ve nokta kombinasyonlarından oluşur. Fırınlama kalitesinin yüksek olduğu görülen bu mallarda daralan ağızlı çömleklerin, basit kase formlarının yok denecek kadar az olduğu dikkati çeker. Bunun yanında disk dipli, hafif "S" kıvrımlı formlarla bunlara dikey olarak uygulanmış tüp biçimli tutamakları yaygın olarak görmek mümkündür. Bu evrede sepet kulplu formlarda görülür ve Mellaart bu formları

Çatalhöyük'ün erken neolitik evresine bağlama eğilimi içindedir (Mellaart 1970:104). Bununla birlikte benzeri formları Kuruçay yerleşmesinde de 11. tabakadan itibaren görmek mümkündür (Duru 1994a, Levha 67). Bu evrede rastladığımız bazı formlarsa Hacılar'ın dolaylı veya direkt olarak Çatalhöyük ile ilişkili olduğu görüşünü destekler görünmektedir.

b) Üst Geç Neolitik: Bu evrede krem ve gri renkli malların sayısında azalma başlarken kırmızısı devetüyü ve kahve renkli astarlı malların arttığı görülür. Formlarda fazla değişiklik görülmez fakat buna rağmen form repertuarına ağıza yakın, gövdede veya gövdenin hemen aşağısında yer alan tüp biçimli tutamaklarıyla iri çömleklerin eklendiği dikkati çeker. Bu evrede ilk kez görülmeye başlayan kabartma bezemeli diyebileceğimiz kapların benzerlerini Kuruçay (Duru 1994a), Höyücek (Duru 1992a,b ve 1993) Bademağacı (Duru 1994b) ve Köşk Höyük (Sistireli 1984 vd. yay) gibi yerleşmelerde de görmek mümkündür. Bu noktada ilginç olan ve bir anlamda açıklama bekleyen konu, Köşk Höyük'ün bu bölgeden bir hayli uzak olmasına rağmen böyle bir yapımla geleneğine sahip olmasıdır. Köşk Höyük dışındaki tüm yerleşmelerde görülen bu malzemeyi birbirlerine olan yakınlığı ve kültürel alışverişin gerçekleşmiş olabileceği doğrultusunda açıklamak mümkündür. Bu bölgeyle Köşk Höyük arasında kalan diğer kültürleri ve mesafeyi göz önüne aldığımızda bu yapımla tarzının neredeyse hiç etkilenmeden ve değişmeden ulaşmış olması, bölgeler arası uzaklığa rağmen, belki bir anlamda toplumlar arası dış evlilik olayının gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bunu en iyi anlamamanın yoluysa bu yerleşmelerde bulunan iskeletlerden alınacak DNA analizleriyle bu konuya açıklık kazandırmak mümkün olacaktır. Bununla aynı zamanda kültürlerin sadece ticaret ve pazarlama ilişkileriyle değil, evlilik yoluyla da birbirlerini etkilediği konusu bir hayli önem kazanacak, kültürler arası sosyal ilişkilerin önemini ve genişliğini vurgulayacak ve özellikle bu dönem Anadolu Neolitiğinde görülen farklılaşmalar (Baysal 1995: 72) açıklama ve izahı yolunda önemli bir bakış açısı olacaktır.

Hacılar malzemesi üzerinde yapılan petrografik analizler (Stove ve Hodges 1970) buradaki malzemenin lokal bir karakter gösterdiğini işaret ederken görülen bazı formlar aracılığı ile bu yerleşmenin diğer kültürlerle de ilişkide olduğunu kanıtlar. Bu formların lokal olarak mı üretildiği yoksa diğer yerlerden mi buraya geldiği konusu şimdilik karanlıkta kalırken gelecekte diğer yerleşmelerde yapılacak olan kil analizleri ve kil kaynaklarının tespiti konusundaki çalışmalar bu konuda daha kesin bir fikir

sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Kuruçay: Burdur bölgesinde kalan ve Hacılar'dan sonra kazısı yapılmış olan ikinci yerleşme olarak bölgenin sorun ve prehistoryasına ışık tutmaktadır. Kuruçay'da 13 yapı katı tesbit edilmiş ve bunlardan 11-13 no'lu olanlar neolitik olarak tanımlanmıştır (Duru 1994a). Yerleşmede bulunan keramik malzemenin analizi ve mal grubu tanımlamaları alfabetik düzen içinde verilir. Bu mal gruplarında görülen formların tabakalara göre bir dağılım analizi yapılmış ve dizinler halinde yayında yer almıştır (Duru 1994a: 19-39). Buna göre A grubu malların alt grupları ile birlikte 7 no'lu tabakaya kadar çıktığı, B grubu malların 12. tabakadan itibaren görülmeye başladığı, C grubunun Kuruçay geleneğine yabancı olduğu, D grubu malların 11-8 nolu tabakalar arasında görüldüğü ve E grubu malların ise 11-9 no'lu tabakalar arasında görüldüğü belirtilir (Duru 1994a). Erken Neolitik olarak tanımlanan 13 no'lu tabaka keramiğinde hakim olan mal grubu A olup A3 alt grubu formları yoğunluk gösterir. Kuruçay'ın 12 no'lu Erken Neolitik olarak tanımlanan tabakasında ise durum biraz değişir. Formların genelde A1 alt grubunda yoğunlaştığı görülürken B grubu mallarında repertuara eklendiğini görmekteyiz. 11 no'lu tabakadaysa temel mal grubu olarak A grubu mallar dikkati çekerken, B grubu mallarda görülen form çeşitliliği ve C ile D grubu malların ortaya çıktığı gözlenir. Bu tanımlardan yola çıkarak tabakaların formlar ve mal grupları açısından bir değerlendirmesini yapmak mümkün olabilir. A grubu malları lokal olarak kabul edersek veya tüm mal gruplarını, lokal olarak kabul ettiğimizde karşımıza şu tablo çıkmaktadır. 13 no'lu tabakada yörel form ve mal grubunun hakim olduğunu görürüz. 12 no'lu tabakadaysa bu yörel mal grubu içindeki formların sayısında artış gözlenir. B grubu olarak adlandırılan yeni bir mal grubu eklenir (Çizim 2). Özellikle Dizin 1/7, 9 ve 21 olarak adlandırılan (Duru 1994a: 21) formlar ve bunlar Çatalhöyük II-VII tabakaları arasındaki formlara yakınlık göstermektedir. Bu formlar arası yakınlık yerleşmeler arası ilişkinin bir anlamda kurulduğuna ve birbirlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediklerin işaret etmektedir. Bu ilişkinin 11 nolu tabakanın sonuna kadar devam ettiği de gözlenmektedir. Yerleşmenin 11. tabaka formlarına bakıldığında ilişkilerinin arttığı görülmektedir. Bu ilişkiler belki de yerleşmenin kuzeyine ve batısına doğru geliştiği düşünülebilir.

Höyücek: Kazısı 1989-1992 yıllarında Duru (Duru 1990, 1992a, b ve 1994c) tarafından gerçekleştirilen bir diğer göller bölgesi erken dönem yerleşmesi olan Höyücek'te yaklaşık 4 yapı katı tespit edilmiş-

tir. Bu tabakalarda bulunan keramik el yapımı olup ilk iki katta bulunanların koyu gri renkli ve iri kase çömlek formlarına sahip olduğu bildirilirken alttaki iki yapı katında bulunan keramiklerin form ve iyi açkılı yüzeyleri ile üstteki yapı katlarından ayrıldığına dikkat çekilir.

3. Konya Bölgesi

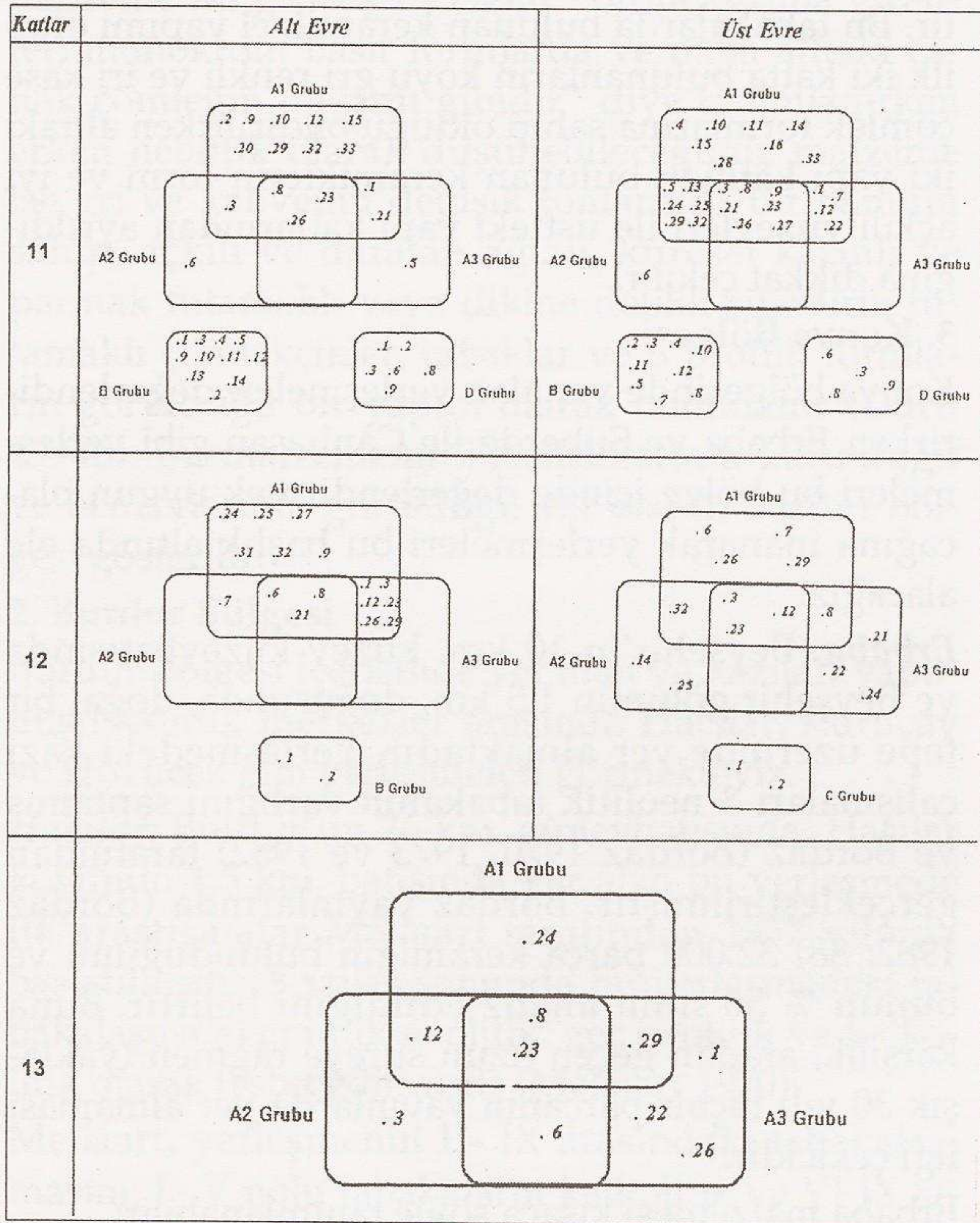
Konya bölgesinde yer alan yerleşmeleri değerlendirirken Er Baba ve Süberde ile Canhasan gibi yerleşmeleri bu bölge içinde değerlendirmek uygun olacağına inanarak yerleşmeleri bu başlık altında ele alacağız.

Erbaba: Beyşehir'in 10 km. kuzey-kuzeybatısında ve Beyşehir gölünün 1.5 km, doğusunda, doğal bir tepe üzerinde yer almaktadır. Yerleşmedeki kazı çalışmaları 3 neolitik tabakanın varlığını saptamış ve Bordaz (Bordaz 1970, 1973 ve 1982) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bordaz yayınlarında (Bordaz 1982: 88) 32.000 parça keramiğin bulunduğunu ve bunun % 50'sinin analiz edildiğini belirtir. Buna karşılık, aradan geçen uzun süreye rağmen (yaklaşık 30 yıl) hiçbir parçanın yayınlarda yer almaması ilgi çekicidir.

Erbaba malzemesi kısaca şöyle tanımlanabilir:

III. tabakayı karakterize eden mallar ince taşcık veya kum katkılı, mat siyah veya kahve renkli, iyi açkılanmış ve ince cidarlı mallardır. II ve I no'lu tabakaları karakterize mallar ise taşcık ve kabuk katkılı, iyi açkılanmış, monokrom, kırmızı, kahve, sarımsı gri renkte ve kalın cidarlıdır. Bunlara aynı zamanda Gastropodlu mallar da denilmiştir (Bordaz 1970: 7; 1973: 284 ve Esin 1981:61). Her iki grupta da düz dipler, daralan ağızlı çömlekler ve dik kenarlı kaseler ortak formlar olarak görülür.

Süberde: Konya Ovası'nın güneybatısında Seydişehir'in 11 km. güneydoğusunda ve Süberde kasabasının 500 m kadar doğusunda yer alan bu yerleşmenin de kazıları Bordaz tarafından gerçekleştirilmiştir. Kazılar sonunda (Bordaz 1965, 1966 ve 1973) burada 3 kültür katı tesbit edilmiş olup ilk katın Bizans ve geç dönemlere ait olduğu belirtilir. II. Tabaka yoğun bir şekilde üst kat aktiviteler tarafından tahrip olmuştur. III. tabaka; keramik bulunan tek tabaka olup, bu keramikler Bordaz tarafından kaba ve bezemesiz, bitki katkılı, muhtemelen kötü fırınlanmış ve pişmeden dolayı her iki yüzde de renk alacalanmalarının görüldüğü bir yapım olarak tanımlanırken, Esin tarafından (Esin 1981: 43) bunların kalın cidarlı, kaba ve pembemsi renkli oldukları belirtilir. Bordaz burayı Çatalhöyük'ün VIIb-X tabakaları ile karşılaştırmaktadır. Süberde malzemesi de, maalesef, Bordaz tarafından yayınlanmadan bırakılmıştır.

Çizim 2. Kuruçay'ın Neolitik katlarında görülen mal grupları ve Duru tarafından hazırlanmış olan (Duru 1994a) tipolojik dizin serisindeki formların mal grupları arasındaki kullanım yoğunluğunu gösterir diagram. Numaralar dizinlerde yer alan tipolojik formlara aittir.

Çatalhöyük: Konya'nın yaklaşık 40 km. doğusunda ve Çumra ilçesinin yaklaşık 12 km kuzeyinde yer alan bu yerleşmenin ilk dönem kazıları 1960'lı yıllarda Mellaart tarafından yapılmış ve ikinci dönem kazıları Cambridge Üniversitesi'nden I. Hodder tarafından 1993 yılında başlatılmıştır. Mellaart dönemi çalışmalarından elde edilen çanak çömlek parçalarının sayısı büyük bir miktar teşkil etmemekle birlikte (özellikle XII ve VI B tabakaları arasından ele geçen yaklaşık 300 parça; Todd 1976:77), Çatalhöyük malzemesini Mellaart'ın yayınlarındaki tanımlamaları esas alınarak şu alt gruplarına ayırmak mümkündür (Çizim 3).

a) **Açık Renkli Açıklı Mallar:** Bu mal grubu Mellaart dönemi araştırmalarında ulaşılan en alt evrelerde bulunmuştur. XII - X nolu tabakaları karakterize eden bu mallar azalarak VIII. tabakaya kadar çıkar ve koyu yüzü malların görülmeye başlanmasıyla ortadan kalkar.

b) **Kırmızı Mallar (Astarlı):** Mellaart bu malzeme hakkında fazla bilgi vermez (Mellaart 1975) fakat bunların açık renkli mallarla birlikte ilk defa XII. tabakada görülmeye başladığını ve VII. tabakaya ka-

dar devam ettiğini belirtir.

c) **Koyu Açıklı Mallar:** İlk görüldüğü tabaka olarak VIII. tabaka gözlemlenir fakat bunların yaygın olarak üretimine başlandığı tabaka olarak V. tabaka gösterilmiştir.

d) **Alacalı Lekeli Mallar:** Bu mallara Çatal'ın hemen tüm tabakalarında rastlanmakla birlikte bunların V. tabakadan sonra yoğun olarak ortaya çıktığı belirtilir.

e) **Açık Renkli veya Devetüyümsü Mallar:** Bu tür malların ilk ortaya çıkışı V. tabakadadır ve IV. tabakadan itibaren I. tabakaya kadar yoğun olarak görülür.

f) **Boyalı Mallar:** Mellaart bu mallar hakkında da fazla bilgi vermemekle birlikte bunların ilk görüldüğü tabaka olarak III. tabakayı işaret etmektedir. Bununla birlikte Çatal'da boyalı malların varlığına ama bunların yaygın olmadığına dikkat çekilir (Mellaart 1961, 1965, 1975 ve Todd 1976). Çatal malzemesinin burada genel bir değerlendirmesini yaptığımızda karşımıza şu tablo çıkacaktır. Tüm mal gruplarında görülen keramikler el yapımı olup hamur renkleri arasında açık renkler yoğunluğu oluşturur. Katkı maddesi olarak erken katlarda organik katkıya rastlanırken üst tabakalara doğru iri taşcık, kum ve mika katkının organik katkının yerini aldığını görürüz. Hemen hemen tüm mal gruplarında özlere rastlanır, özellikle erken katlardakiler kalın ve siyah renkte olup üst katlara doğru bunların genelde gri renkte ve ince olarak görülmeye başladıkları dikkati çekmektedir. Bununla birlikte açık renkli mallarda öz oranının azaldığı görülür. Fırınlama kalitesinin ise koyu renkli açıklı mallarla birlikte arttığını görmek mümkündür. Yüzey işlemleri arasında genel olarak açıklama, astar ve düzeltme işlemlerini saymak mümkündür. Tüm mal gruplarında yaygın olarak görülen formlar arasında (Çizim 4) daralan ağızlı çömlekleri ve kaseleri dominant formlar olarak görürüz.

Canhasan: Karaman'ın 13 km kuzeydoğusunda, Canhasan köyünün 1.5 km kuzeyinde yer almaktadır. Kazı çalışmaları D. French tarafından gerçekleştirilen Canhasan'da 7 tabaka saptanmış olup bunlardan 4-7 arası neolitik döneme aittir. Canhasan malzemesi hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte insize bezemenin bilindiği, kapların her iki yüzünde de açıklamaya rastlandığı ve hatta astarın görüldüğü (Mellaart 1954) belirtilir. Canhasan malzemesinin Yümüktepe ile yakın benzerliklerini gören French ise siyah ve kahve renkli, açıklı olarak tanımlar (French 1970 & 1972). Formlar arasında daralan ağızlı kaplar ve dışa dönük ağızlı kaselerin varlığı görülür (Todd 1980:45).

Yukarıda ele aldığımız üç bölgede kazı çalışmaları yapılmış ve devam etmekte olan yerleşmeler genel bir değerlendirme getirdikten sonra bu bölgelerde görülen bazı sorunlara da keramik açısından bakmak mümkün olacaktır. Burdur bölgesindeki Hacılar yerleşmesinin Akeramik olarak tanımlanmış olan evresinde (Mellaart 1970) bulunan keramik parçaları (Duru 1989 ve 1994d) buranın gerçekten akeramik olup olmadığı konusundaki düşünceleri bu bölge için genel bir kronolojik sorunun varlığına işaret ederken aynı zamanda bu evrede bulunmuş olan keramiklerin Kuruçay dizin 1/32 nolu formlara benzerlik gösterdiği gözlenir. Bu formların Kuruçay yerleşmesinde 12. tabakadan itibaren görülmeye başlaması da aynı zamanda Kuruçay'ı bölgenin en eski neolitik yerleşmesi konumuna sokar. Bununla birlikte Kuruçay'ın 13. tabakasında görülmeye başlayan ve 12. tabakada devam eden kabartma bezemeli parçalarının benzerlerin Niğde'nin Köşkhöyüğü'nde görülmesi (karş. Duru 1994/Levha 42 ve Silistreli 1985 Resim 8) ayrıca ilgi çeken noktalardan bir tanesi olup Köşkhöyüğü'nde Çatalhöyük'ün erken geç neolitik evresiyle karşılaştırılması ilginç noktalardan bir diğeridir (Silistreli 1988). Bunun dışında Höyücek yerleşmesi de figürinleri açısından Köşk Höyük ile karşılaştırılırken

(Duru 1994b) yukarıda da değindiğimiz gibi bu bölgenin uzak ilişkilerinin altı çizilmektedir. Bununla birlikte Çatalhöyük VIII. tabakadan itibaren görülmeye başlayan formların Kuruçay 12'de ve Hacıların geç neolitik evrelerinde az da olsa görülmeleri yine bu konu üzerinde düşüncelere yol açarken bölgeler arasında relative kronolojinin keramik açısından tam oturmamış olduğuna işaret etmektedir. Kültürel ilişkiler açısından keramiğe baktığımızda Çatalhöyük formlarının Burdur ve Antalya bölgesine kadar uzanması (veya diğer şekliyle Burdur ve Antalya formlarının Konya bölgesine ulaşmış olma olasılığını göz önüne alarak), bölgeler arası kültürel bir bağlantının varlığına dair kesin bir kanıt olup bu ilişkilerin nasıl geliştiğini ve yayıldığını anlamak için ise bu yerleşmelerdeki keramik malzeme üzerinde yapılacak kil analizleri konuya bir anlamda ışık tutacaktır. Ticaret yoluyla yayılıma baktığımızda Çatalhöyük ve Burdur bölgesi arası ilişkilerin Çarşamba Nehri üzerinden bu bölgeye belki Erbaa gibi yerleşmeler aracılığı ile ulaşmış olabileceğini düşünmek mümkündür. Bununla birlikte ticaretin kültürlerin yayılımında tek yol olmadığını da yukarıda belirttik. Özellikle Burdur bölgesi ve Köşk Höyük ilişkileri gerçekten bu bölgelerin ilkel toplumlarına ait sosyolojik yapılaşmayı ve organizasyonlarını anlamak için ilginç bir çalışma konusudur. Özellikle Çatalhöyük gibi kuvvetli bir kültürün bölgedeki varlığına rağmen bu ilişkinin gözlemlenmesini ticaretten çok dış evlilik yoluyla (özellikle keramiklerin kadınlar tarafından üretildiği düşünüldüğünde) izah etmek şimdilik akla yatkın görünür. Çanak çömleğe sosyolojik açıdan, toplumların iletişim aracı ve kültürel sınırları belirleyen objeler olarak bakıldığında ise Burdur ve Konya bölgesinin iki ayrı etkili yerel kültürden oluştuğunu görmek mümkündür. Bununla birlikte her iki bölgede de kendi evreleri içindeki değişikliklerden farklı aktivitelerin ve gelişmelerin yer aldığını görürüz. Bu aktivitelerin neler olduğu ve neden kaynakladığı konusunda şimdilik fazla bir bilgimiz yoktur. Gelecekte sosyolojik ve kültürel tanımlamalar ve açıklamalara ayarlanmış araştırmalar, bu bölgeleri daha da ilgi çekici duruma getirirken bu kültürlerin izahındaki yöntemler üzerinde de yeni tartışmalara yol açacaktır. Özellikle Çatalhöyük gibi bir yerleşmede duvar boyalarının mükemmele ulaştığı bir evrede keramiklere bunun uygulanmamış olmasının nedeni belki de keramiklerin toplumun ve kültürün bir simgesi olarak kabul edilmekte ve aynı zamanda kültürel ilişkilerinde sınırlarını belirleyen unsurlar olarak görülmesinde aranabilir. Bu açıdan bakıldığında böyle bir oluşumun en azından şimdilik neolitik için sa-

Tabakalar						
0						
1						
2						
3						
4						
5						
6A						
6B						
7						
8			..	..		
9						
10						
11						
12						
Mal Grupları	Açık (a) Renkli Açıktılar	Kırmızı Mallar (b)	Koyu (c) Yüzlü Açıktılar	Alıcalı (d) Mallar	Açık (e) Renkli Mallar	Boyalı (f) Mallar

Çizim 3. Mellaart dönemi kazı çalışmaları sonucunda Çatalhöyük'te (Doğu) görülen mal gruplarının frekans serisine göre tabakalar arası dağılım analizi.

TABAKALAR	
0 - I	
II	
III	
IV	
V	
VI	
VII	
VIII	
IX	
X	
XI	
XII	

Çizim 4.

dece formlar açısından gerçekleştiğini görmekteyiz. Yukarıda incelediğimiz neolitik keramiği daha doğudaki malzemeye karşılaştırdığımızdaysa bunun bezeme boyutunda da ortaya çıktığı gözlenir. İncelediğimiz bölgelerde yapılan kazı çalışmaları sonucunda keramik malzemenin yerleşim içindeki dağılım analizlerini formlar ve mal grupları açısından yapılmamış olması, yerleşmelerin geniş çapta kazılmamış olması yukarıda değindiğimiz aktivitelerin anlaşılmasında ve yerleşim içindeki sosyolojik ve etnolojik gruplaşmaların ne düzeyde olduğu konusundaki soruları şimdilik karanlıkta bırakmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Arnold, D.E. (1985) *Ceramic Theory and Cultural Process*, Cambridge University Press, Cambridge.

Baysal, A., (1995) *Güney Anadolu'da Neolitik Dönem Çanak Çömlekçiliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995

Besserat, D. Schmandt, (1977) "The Beginnings of the Use of Clay in Turkey", *Anatolian Studies* XXVII, s. 133- 150. 1970

Bordaz, J., (1965) "Süberde Excavations 1964" *Anatolian Studies*, s. 30-32.

———, (1966) "Süberde 1965", *Anatolian Studies*, s. 32-33.

———, (1970) "Erbaba (Beyşehir)" *Anatolian Studies* XX, s. 78

———, (1973) "Current Research in the Neolithic of South Central Turkey: Süberde, Erbaba and their Chronological Implications" *AJA* 77, s. 282-288.

Bordaz, J. & L. Bordaz, (1982) "Erbaba: 1977 and 1978 Seasons in Perspective" *Türk Arkeoloji Dergisi* 1, s. 85-93.

Bostancı, E., (1965) "Beldibi, Belbaşı Mezolitiği ve Diğer Mezolitik Buluntularla olan Münasebetleri" *Antropoloji* 3, DTCF Yayınları, s. 55-90.

———, (1968) "Beldibi ve Mağaracılıkta Yapılan 1967 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular" *Türk Arkeoloji Dergisi* XVI/ 1, s. 51-60.

Duru, R., (1989) "Were the Earliest Cultures at Hacilar Really Aceramic? *Anatolia and the Ancient Near East*, ed. K. Emre, M. Mellink, N. Özgüç ve B. Hrouda, TTK Yayınları, Ankara, s. 99-104.

———, (1990) "Höyücek Kazıları- 1989" *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XII/1, s. 87-91 (ayr. basım).

———, (1992a) "Höyücek Kazıları - 1991", *Kazı Sonuçları Toplantısı* XIV/1, s. 147-153 (ayr. basım).

———, (1992b) "Höyücek Kazıları - 1989" *Belleten* C LVI sayı 216, s. 551-566 (ayr. basım).

———, (1993) "Höyücek Kazıları - 1992", *Kazı Sonuçları Toplantısı* XV/1, s. 97-102 (ayr. basım).

———, (1994a) *Kuruçay Höyük I, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları, Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri*, TTK Yayınları, Ankara.

———, (1994b) "Bademağacı Kazıları - 1993", *Kazı Sonuçları Toplantısı* XVI, s. 69-77.

———, (1994c) "Höyücek Kazıları - 1990", *Belleten* CLVIII Sayı 223, s. 725-750 (ayr. basım).

———, (1994d) "Hacıların En Eski Kültürleri Gerçekten Çanak Çömleksiz miydi?" *Anadolu Araştırmaları* XIII, s. 1-12.

Esin, U., (1981) *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa II*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

French, D., (1970) "Canhasan 1969" *Anatolian Studies* XX, s. 4.

———, (1972) "Excavations at Canhasan III 1969-1970", *Papers in Prehistoric Economy*, Cambridge University Press, Cambridge. s. 181-190.

Mellaart, J., 1954 "Preliminary Report on a Survey of Pre- Classical Remains in Southern Turkey." *Anatolian Studies* IV, s. 175-240.

———, (1958) "Excavations at Hacilar, First Preliminary Report", *Anatolian Studies* VIII, s. 127-156.

———, (1961) "Early Cultures of South Anatolian Plateau" *Anatolian Studies*, XI, s. 159-184.

———, (1965) *Earliest Civilisation of the Near East*, Thames & Hudson, London.

———, (1970) *Excavations at Hacilar*, Edinburg University Press, Edinburgh.

———, (1975) *The Neolithic of the Near East*, Thames & Hudson, London.

Silistreli, U., (1984) "Köşk Höyüğü" *Kazı Sonuçları Toplantısı*, VI, s. 31 - 36.

Stoves, A. & H. Hodges, (1970) "Petrological Examinations of Sherds" Edinburg University Press, Edinburgh, in *Excavations at Hacilar*, by J. Mellaart.

Todd, I., (1976) *Çatalhöyük in Perspective*, Brandeis University, Cummings Publishing.

———, (1980) *The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period*, Göteborg.

Whitman, W., (1991) *Selected Poems*, Dover Publications Inc. New York.

Willey, G.R. & J.A. Sabloff, (1980) *A History of American Archaeology*, 2. bası, San Fransisco